

Claviaturi

SUPLIMENT AL CENACLULUI LITERAR DIN HUEDIN

NR. 5 2006

Mănăstirile din Protopopiatul Ortodox Român Huedin

Horea-Dorin Mătiș

Viața bisericească a românilor din Ardeal a fost mult îngreunată de politica regală maghiară care, prin edictul de la Buda din anul 1299 dat de către Biserica Romano-Catolică, interzicea construcția bisericilor din piatră de către creștinii ortodocși din teritoriile aflate sub influența și stăpânirea maghiară. Acest tip de „politică religioasă” se încadra într-un set de măsuri îndreptate împotriva „schismaticilor”, fiind de fapt o politică de stat cu ținte clare.¹ Din această perspectivă trebuie înțeles faptul că organizarea de tip monahal este,

pentru partea de ev mediu și chiar pentru epoca modernă, mult mai puțin dezvoltată în Ardeal, în comparație cu cea din Moldova și din Țara Românească.

Referindu-ne strict la zona Huedinului sunt atestate, pentru secolul al XVIII-lea, cinci mănăstiri, situate în satele Morlaca, Cutiș, Berindu, Buteni și Stobor², din care doar Morlaca, Berindu și Buteni se află azi arondate Protopopiatului Ortodox Român Huedin. Aceste mănăstiri au avut o oarecare existență, ca timp de funcționare, suficientă însă ca să persiste și astăzi în memoria colectivă prin denumirea unor locuri, cum ar fi „Dealul Mănăstirii” (Brazii), pentru cea din Morlaca sau „Dosul Mănăstirii” (Frâsinel), pentru cea din Buteni.³

Astăzi, în sectorul administrativ bisericesc al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului funcționează peste 20 de așezăminte monahale (în anul 1990 funcționa doar așezământul monahal de

Efulgurații

Cu scîrba Ta

“Că țara asta nu e decît o iapă
Pe care prea mulți vor să o călărească,
Să o țină bine în frîuri,
Să o conducă,
Să o implementeze,
Să o mulgă

Și ei ne conduc,
Ne ștrangulează cu priceperea,
Cu bunătatea,
Cu mutrele lor,
Ne implementează,
Ne mulg
Până-n pînzele pînzelor...

De-atîta binefacere
Plesnește-n noi fierea
Mai amară
Decît tot amarul din lume,
Ni se descojește sufletul de scîrbă,
De rușine,
De neputință

Ci vino tu, Țepeș,
Pironește-i cu ochiul tău,
Cu neiertarea Ta,
Cu scîrba Ta!”

“Nu-mi spurc eu țeapa-n așa hoituri”...

Teofil Răchiteanu

Biserica de lemn de la Ciucea în anul 1939

la Nicula), din care 11 sunt cuprinse în teritoriul administrativ al județului Cluj (6 mănăstiri de călugări și 5 mănăstiri de maici).⁴

Din cele 11 mănăstiri din județul Cluj, un număr de patru se află pe teritoriul arondat Protopopiatului Ortodox Român Huedin (trei de maici, la Ciucea, Râșca Transilvană și Muntele Rece și una de călugări, la Piatra Craiului).

Mănăstirea „Nașterea Maicii Domnului” de la Ciucea poate fi considerată o ctitorie a poetului Octavian Goga, chiar dacă a fost înființată în anul 1939, prin grija văduvei Veturia Goga.⁵ Dorința poetului a fost îndeplinită parțial de către Veturia, în sensul că a fost înființată o mănăstire de maici, și nu una de călugări. În acest sens, a fost adusă, pe domeniul familiei Goga de la Ciucea, o frumoasă biserică de lemn (a se vedea fotografia alăturată, din anul 1939, când biserica era aproape reconstruită), ce provenea din comuna Gălpăia (județul Sălaj). Ea fusese construită în anul 1575. Mănăstirea de la Ciucea a luat naștere, așadar, pe lângă această biserică de lemn, dar a funcționat ca atare doar până în anul 1947 (între anii 1940-1944 această zonă s-a aflat sub ocupație maghiară, în urma dictatului de la Viena din 30 august 1940), când autoritățile comuniste au desființat mănăstirea.

Revoluția din decembrie 1989 a creat premisele reînființării mănăstirii de la Ciucea astfel că, la cererea Înalt Prea Sfințitului Bartolomeu Anania, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, în ședința din data de 14 iulie 1994, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a aprobat (actul nr. 4958/ 08.08.1994) reînființarea mănăstirii de maici de la Ciucea, cu hramul „Nașterea Maicii Domnului”.⁶

În apropierea mănăstirii de la Ciucea, în comuna

(Continuare în pagina 2)

Correspondențe

Eta Boieriu și Rosa del Conte - două scrisori către Teofil Răchiteanu

Pe la începutul anilor '70, pasionat fiind de Eminescu și eminescologie, m-am interesat la Eta Boieriu, pe care o cunoscusem prin intermediul lui Doinaș și Negoiteșcu, de adresa Rosei del Conte, autoarea cărții Eminescu și Absolutul, carte de care eram, pe atunci, îndrăgostit și din care voiam să traduc, în colaborare cu M. Papahagi, câteva capitole, a căror publicare, în Secolul XX, Doinaș mi-o garantase. Obținând de la Eta Boieriu rîvnita adresă (cele două autoare erau prietene), i-am trimis Rosei o scrisoare în care îi ceream acceptul pentru traducerea și publicarea a cinci capitole din magnifica sa carte (cele referitoare la Timp). Cu o mare întîzriere, Rosa del Conte mi-a trimis, prin intermediul Etei Boieriu, o scrisoare. Odată cu scrisoarea Dumneaei am primit una de la Eta Boieriu. Deși au trecut de atunci mai bine de treizeci de ani, cele două scrisori prezintă, cred, interes pentru literatura română și, de aceea, m-am hotărât să le dau publicității. (Teofil Răchiteanu)

Scrisoarea Nr. 1

Cluj, 17 iunie '74

Dragă poete Răchiteanu,

Am fost la Rosa, am petrecut clipe de neuit în preajma Rosettei del Conte și m-a impresionat simpatia nespuse de caldă cu care îți amintea numele, remușcările ce și le făcea că nu ți-a răspuns de atîta amar de vreme. I-am spus puținul ce-l știam, despre D-ta și a fost de-ajuns - alături de ceea ce singură a înțeles din scrisoarea pe care i-ai scris-o - că să te îndrăgească ca pe un "pur", cum te consideră în această "umanitate larvară" - sînt cuvintele ei.

Din păcate - dar în fond cu dreptate - nu e de acord cu traducerea pe bucățele a lucrării ei. Dar mai bine ascult-o pe ea, în scrisoarea pe care ți-o alătur.

Îți doresc numai bine și sper să-mi dai un semn de viață cînd vei trece prin Cluj.

Eta Boieriu

(Urmare din pagina 1)

Negreni, puțin mai sus de satul Bucea, se află Mănăstirea „Sfântul Ioan Iacob Hozevitul” de la Piatra Craiului. Piatra de temelie a acestei mănăstiri a fost pusă de Înalț Prea Sfințitul Bartolomeu Anania, la data de 1 iunie 1995. Prin actul nr. 5727/1995, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române preciza că așezămîntul monahal de la Piatra Craiului să fie unul de călugări.⁷ Terenul pentru această mănăstire, precum și o „casă de vacanță” a fost donat, în acest scop, de către credincioasa Viorica Iorgulescu din Bucea, în anul 1993, iar demersurile necesare din anii 1993 și 1994 au găsit sprijin la Arhiepiscopia Clujului. Eforturile începutului au fost deosebite, dar ele au fost depășite cu ajutorul credincioșilor din parohia Bucea, păstoriți cum se cuvine de către inimosul preot Mircea Dejeu.

O altă mănăstire cu specific aparte din cadrul Protopopiatului Ortodox Român Huedin este cea de la Muntele Rece, ce are hramul „Înălțarea Maicii Domnului”. Această mănăstire a luat ființă în 1995, în locul numit „La eroi”, din cătunul Bordești al satului Muntele Rece, comuna Măguri-Răcățiu. Sfântul

Scrisoarea nr. 2

Teofil Răchiteanu
Răchitele, nr. 346

Nobile prieten întru Eminescu,

de multă vreme sînt datoare cu un răspuns la scrisoarea Domniei Tale, de-o autenticitate mișcătoare. Mă vei înțelege dacă o să spun că însăși sinceritatea mărturisirii tale m-a împiedecat să-ți scriu cuvinte convenționale cu care scriitorii profesioniști răspund admiratorilor lor. Sînt și eu o ființă singuratecă, aidoma dumitale, chiar dacă o prea lungă viață de luptă grea m-a constrîns adesea să cobor în arenă pentru apărarea valorilor și idealurilor în care cred; și știu cît poate fi rănită o sensibilitate delicată de golul retoricii care atinge pînă și stilul epistolar.

Voi încerca, deci, să fac posibil, cu orice preț, să aveți un exemplar din cartea ce place încă, pînă și mie, chiar după zece ani. Știu că este o carte pură pe care de-a lungul anilor am purtat-o în suflet chiar dacă apoi ea a izbucnit în afară aproape dintr-o dată. Gîndind-o am încercat atîta bucurie încît un singur lucru nu-mi place - acela, e un fel de a spune, de a o fi terminat. E un fel de a spune deoarece dacă mi-aș fi regăsit acea stare de grație știu că Eminescu ar putea încă să-mi încredințeze cîte ceva din acel secret nepuizabil care este poezia.

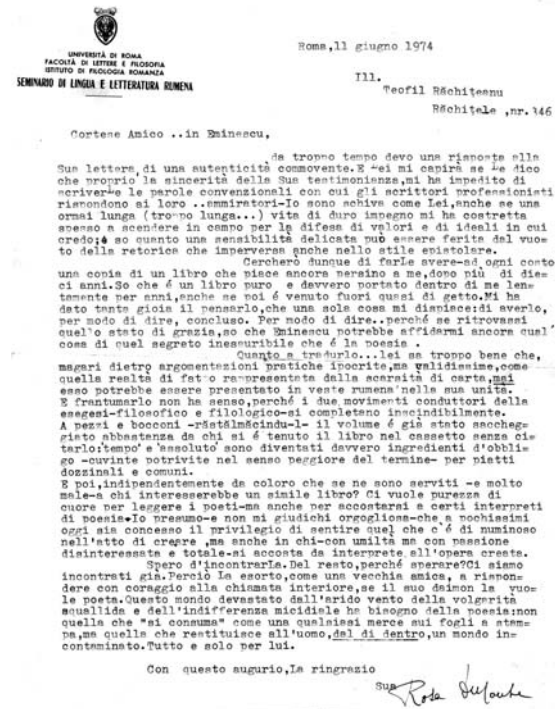
În ce privește gîndul ca... dumneata să o traduci știi prea bine că chiar în spatele argumentărilor practice ipocrite, dar perfect credibile, pe care de fapt realitatea le reprezintă prin lipsa de hîrtie, nici-cum ea nu ar putea fi prezentată în haină românească în toată unitatea ei, iar a o fragmenta nu are sens deoarece cele două curente conductoare ale exegezei, filosofice și filologice, se completează firesc. Pe fragmente - răstălmăcind-o - cartea a fost îndeajuns jefuită de către acei ce au ținut-o în ladă fără să o citeze: "timp" și "absolut" devenind adevărate ingrediente obligatorii - cuvinte potrivite în sensul rău al termenului - pentru felurite eminescologii de duzină.

Și apoi, independent de aceia care s-au servit - și nici măcar bine - pe cine ar mai interesa o carte

Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a aprobat, prin actul nr. 5727/ 03.11.1995, înființarea la Muntele Rece a unei mănăstiri de călugări însă, datorită unor probleme organizatorice, aceasta a fost transformată într-o mănăstire de călugărițe începînd cu data de 1 octombrie 2004 (prin hotărîrea Permanenței Consiliului Eparhial din 1 septembrie 2004 și a deciziei nr. 2920 a Înalț Prea Sfințitului Bartolomeu Anania din data de 6 septembrie 2004)⁸.

Cea mai nouă mănăstire din cadrul Protopopiatului Ortodox Român Huedin se află pe teritoriul comunei Râșca, în apropierea satului Dealu Negru, purtînd numele de „Râșca Transilvană” și avînd drept ocrotitoare pe Sfînta Cuvioasă Paraschiva. Actul decizional de înființare a acestei mănăstiri a fost emis la data de 20 noiembrie 2002, de către Înalț Prea Sfințitul Bartolomeu Anania, în temeiul aprobării Sinodului Mitropolitan, prin actul cu nr. 1622/ 2002.

Cele patru mănăstiri din cuprinsul Protopopiatului Ortodox Român Huedin conferă un aer aparte acestei frumoase regiuni lipsită mult timp, în mod nefiresc, de suflul unor astfel de locașuri de trăire duhovnicească. Aceste mănăstiri îmbogățesc

Facsimilul scrisorii Rosei del Conte

aidoma? Ne trebuie curățenie de inimă pentru a citi poezi, dar și pentru a ne apropia de anumiți interpreți, critici, de poezie. Eu consider - și nu mă judeca orgolioasă - că sunt foarte puțini cei care astăzi pot avea privilegiul de a simți ceea ce este de valoare în actul creației, ba chiar și cei ce cu umilință, dar cu pasiune dezinteresată și totală se apropie de interpretul operei create.

Sper să te întîlnesc. De fapt de ce să sper? Ne-am întîlnit deja. De aceea te conjur, ca o veche prietenă, să răspunzi cu curaj la chemarea interioară, dacă daimonul tău te vrea poet. Această lume pustiită de aridul vînt al vulgarității grosolane și al indiferenței ucigașe are nevoie de poezie: nu de aceea ce "se consumă" ca orice altă marfă pe foi tipărite, ci de aceea ce o restituie omului dinlăuntru, o lume necontaminată (pură). Întreagă și numai pentru el.

Cu această urare, vă mulțumesc

A D-voastră

Rosa Del Conte

Note

¹ O.D. Căpățână, *The Towns of Transylvania. Excerpts from Paradoxal Romania*, Cluj-Napoca, 1994, p. 3.

² Ana Potra, *Organizarea și evoluția școlilor românești din zona Huedin până în 1867*, articol publicat în revista „Glasul”, nr. 3-4 (78-79), 2003, p. 19.

³ Nicolae Șteiu, Gheorghe Negru, *Poieni - spațiu, istorie și spiritualitate*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2003, pp. 116-117.

⁴ Arhiva Arhiepiscopiei Clujului, 2002, *Raportul Sectorului administrativ bisericesc pe anul 2002*, prezentat în ședința Adunării Eparhiale din data de 5 februarie 2002, p. 1-5.

⁵ Radu Constantinescu, Aurel But, în volumul *Goga la Ciucea*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2003, p. 18.

⁶ Arhiva Arhiepiscopiei Clujului, actul cu nr. 1652/11.08.1994.

⁷ Arhiva Arhiepiscopiei Clujului, pe anul 1995.

⁸ Arhiva Mănăstirii „Înălțarea Domnului” de la Muntele Rece.

Interviu

"Poienița" din Poieni sau autenticul folcloric la el acasă

Interviu cu învățătorii Ionel și Dorina Pop din Poieni

Deseori, formația de dansuri și obiceiuri populare „Poienița” din Poieni, jud. Cluj, condusă de învățătorii Ionel și Dorina Pop din cadrul Palatului Copiilor - Filiala Poieni, ne-a încântat prin autentic, culoare locală, dăruire și dragoste pentru tot ce este valoare, sensibilitate și frumos. Impresia în fața trupei de 35-40 de copii e că în Poieni au erupt dintr-o scoară ancestrală dacii (“Priviți, d-lor, intră dacii” - afirma cândva admirativ Gelu Furdul de la Radio Cluj). Dincolo de melodie, text folcloric, dans, costume, este îndeosebi sentiment, emoție care produce un catharsis bine-făcător. Produsul lor folcloric vine dintr-un alt spațiu, al Spiritului pur, necontaminat de veștejirile secolului XX. Folclorul, în spectacolele lor, e religie. Iar interpreții sunt chemați pentru a fi cunoscuți mai bine prin prezentul interviu. O voce în duet, în echipă, într-o familie. Așadar Ionel Pop, interpret la acordeon, fluier, taragot, orgă și coordonator al multor ansambluri, tarafuri, și grupuri artistice, și Dorina Pop, textier și sufletul formațiilor “Stropi de soare” și “Poienița”. (D.B.)

- Întrucât produsul folcloric, Opera transcede biografiile, nu vom începe cu un CV, ci cu o scurtă istorie a formației Poienița.

- De fapt, această formație s-a născut dintr-un alt grup vocal-instrumental-cameral “Stropi de soare”. Acesta a fost înființat, după o colaborare cu prof. Nicolae Dăianu, la școala din Poieni. Grupul este alcătuit din copii din clasele gimnaziale. Folclorul copiilor constituie o preocupare mai veche a noastră (în acest sens lucrările noastre de grad I în învățământ au această temă). Grupul există de 25 de ani și are un palmares bogat. Pentru a nu neglija activitatea artistică a copiilor, după accederea lor în gimnaziu, am înființat ansamblul folcloric de cântece și dansuri “Poienița” care are în repertoriu numai folclor din zona Poieni. Am mai înființat un grup de taragotiști și un Ansamblu folcloric de cântece și dansuri “Poienița” format din tineri și tineri căsătoriți, cu care am făcut turnee prin toată țara. Cu aceste grupuri și ansambluri la Festivalurile naționale “Cântarea României” am luat multe premii, cu un repertoriu folcloric autentic, chiar dacă timpurile erau vitrege. Am îndrăznit înainte de 1990 să inițiem un plugușor în care, subtil, ne-am apropiat de adevărata tradiție. Două echipe de urători porneau, una din Josani (partea de jos a satului) și alta din Susani (partea de sus a satului), în fața cărora erau cel puțin două perechi de boi cu plugurile, împodobite cu brazi și cu betele, iar în fața lor se aflau câțiva călareți. Echipele se întâlneau în fața Căminului cultural. După câteva replici-laude de reușită ale grupului în urat, cele două echipe se uneau și făceau o urare comună comunității.

Acesta e un moment care vă introduce în atmosfera obiceiurilor din zona Poieni. Costumele le adunam de la bătrânii satelor, care se bucurau că dădeam importanță comorilor lor de suflet, uitate

în vechi lăzi de zestre. Din păcate, în anul 1994, din lipsă de sprijin din partea autorităților, am desființat ansamblul de maturi, rămânând să lucrăm doar cu grupurile de copii.

Dintre împlinirile cele mai importante ale acestora, amintim locul I la Festivalul Național de folclor de la Năvodari din 1995, nenumărate înregistrări radio-TV Cluj-Napoca, numeroase spectacole în țară, dar și în străinătate (Olanda).

- Cum caracterizați zona folclorică Poieni de unde culegeți și interpretați pe scenă cântecele și dansurile populare?

- Folclorul zonei Poieni este complex, întrucât este o sinteză a zonelor limitrofe. În acest sens, Poieniul este o zonă de interferență între Sălaj, Bihor și zona de munte. La noi se joacă învărtita rară, învărtita iute, jocul de doi, borodana, luncana, crișeneasca, precum și jocurile de băieți *Feciorescu* și *Călușeru* și jocul femeiesc *Muiereasca*. Ca un prolog la acest din urmă joc, am pus în scenă un altfel de dans de fete în care să fie scoase în evidență grația, feminitatea specifică fetelor interprete, deoarece dansul pe care îl jucau fetele până în acel moment al inovării era prea dur, prea bărbătesc. De altfel, poate că acel dans împrumuta un fel de a fi colțuros al muntelui. Dansurile, de fapt, se asociază formelor de relief și apelor. Dansul de munte este iute și vesel ca apele lui rezezi. Dansurile de câmpie sunt line, fără involburare și zbuțum.

Unul dintre jocurile mixte care fascinează în zona noastră este *Roata* în care fete și băieți se prind într-o horă a soarelui căreia, pe lângă figurile moștenite, i-am mai adăugat câteva figuri în colaborare cu membrii ansamblului.

- Pentru a salva aceste comori “de simțire și sensibilitate”, în cele din urmă, românească, ce ar trebui făcut? Ansamblurile voastre impresionează, pentru că v-ați adăpat cu sufletul la tradiția folclorică bătrânească, dar există destul folclor vidat pe dinăuntru de conținut sufletesc.

- Ceea ce a frapat întotdeauna la spectacolele noastre a fost **autenticul** dansului, cântecului și al costumelor care, din păcate, se împutinează simțitor. Pentru conservarea și remodelarea lor, depunem în continuare eforturi în a convinge autoritățile pentru a înființa un centru de confecționare și conservare a costumelor cele mai originale și tradiționale. Ar fi necesară înființarea unor ateliere în care femeile care încă mai știu să lucreze costume autentice, în toate etapele - cusut, confecționare, broderie - să impună în patrimoniul zonei lucrări valoroase și să inițieze tineretul, de altfel, atât de dornic în a cunoaște și păstra ceea ce au creat bunii și străbunii lui. Astfel s-ar contracara mai eficient nefirescul, kitschul în materie de folclor, pe care unii vor să-l ridice la rang de autenticitate.

Firește, studiile științifice ar fi binevenite. Noi ne-am ocupat cu interpretarea folclorului pentru a-l salva de la uitare. În acest sens avem pregătite multe materiale folclorice culese sau create care vor face obiectul unei culegeri.

Dorina și Ionel Pop

- Ce proiecte aveți în perspectivă? Pentru că vă zbateți pentru a convinge autoritățile, poate prezentul interviu constituie un semnal de alarmă că și în folclor trebuie să se lucreze cu profesioniștii care au un suflet mare, deși în vremuri vitrege manifestării lor.

- Dorim să realizăm un muzeu, cu obiecte folclorice adunate cu elevii de-a lungul anilor, și eventual, achiziționarea unei case vechi. De asemenea, ar fi necesară realizarea unor parteneriate cu școli din zone diferite ale țării care au ansambluri folclorice, pentru a ne cunoaște reciproc obiceiurile, tradițiile, datinile, portul.

În primăvara acestui an, vom organiza un festival-concurs intitulat “Ghiocelul”, a II-a ediție, cu participarea preșcolărilor și școlărilor de la școlile din zonă, abordând tema folclorului copiilor și folclorul autentic din zonă. Tot în acest an la școala din Poieni se vor sărbători 25 de ani de activitate culturală.

Ar fi oportună reluarea activităților cu adulții, numai cu sprijinul autorităților. Cu sprijinul Centrului de creație intenționăm să publicăm o antologie de folclor, material de sprijin pentru învățători, și creații proprii.

Oricum, pentru a vă face o imagine a situației financiare la capitolul folclor, subliniez că, în general, pentru spectacolele de acest gen, care mențin vie tradiția folclorică, se alocă mult prea puține fonduri, în mediul rural, casa cântecului nostru bătrânesc.

(În numerele următoare vom demara publicarea unor materiale folclorice specifice zonei. Exploatându-le astfel, poate, într-un fel le vom salva de la uitare.)

Interviu realizat de
Dinu Bălan

P o e t u l l a o r a a n t o l o g i e i

Teofil Răchiteanu - un expresionist baroc

Iuliu Pârnu

Teofil Răchiteanu este unul dintre poeții siguri ai literaturii române. Mai sigur decât alții mai bine cotați decât el. Poezia sa, cu un aparent aer vetust, se situează deasupra modelelor literare. E poezia-poezie care curge liniștită printre vremuri, adunând în matca ei adâncă numai afluenții puternici. Aluviunile n-o încearcă, resorbite fără greș în solul penetrabil al vremurilor care le-au provocat.

Munții Apusului, dacă bine știm, n-au dat până la Teofil Răchiteanu nici un poet citabil. Acest spațiu a fost mereu leagăn de eroi, nu de cântăreți; de asprimea stâncilor s-au contaminat caracterele, nu sensibilitățile poetice. Aron Cotruș, ce pare un om al locului prin intuirea perfectă a spiritului revoltelor, n-a fost de pe aici. Acum, abia, avem prin Teofil Răchiteanu, primul poet autentic al acestui spațiu încărcat de legende. Dar un altfel de poet decât cel așteptat copleșit de melancolie. Un poet obligat a străbate alături de noi un timp ce nu-i aparține și al cărui cântec, de aceea, e o continuă litanie. Un însingurat, pentru care poezia nu e o îndeletnicire ocazională, ci condiție existențială. Teofil Răchiteanu re trăiește, într-o formă specifică, drama poetului latin de la Pontul Euxin. Traiește și el amărăciunea exilului, un exil însă ce-și măsoară distanțele nu peste mări și țări, ci peste veacuri.

În 2002, poetul și-a adunat în volumul *Efulgurării* (Ed. Sedan) cam tot ceea ce a scris până acum în materie de poezie (conform unei scrisori particulare: "Mult-puțin, rău-bun, acesta e rodul meu în această lume, semnul trecerii mele prin ea."). Avem, în sfârșit, ordonarea textelor sale în forma lor originală, depășindu-se astfel toate tribulațiile editării lor de până acum. Primele două cicluri oferă cheia cu care se pot deschide porțile universului său poetic. *Noaptea lui Orfeu* și *Somn de voevod* duc imediat cu gândul la starea orfică blagiană și visul voevodal eminescian. E un fapt cert că poetul repetă experiența marilor săi înaintași, dar nu ca epigon, ci prin puterile sale sufletești. Teofil Răchiteanu e un poet de largă cultură, un foarte fin estet. Se mișcă ușor în spațiul mitologiei, pe care nu doar o degustă ca amator de antichități, ci trăiește în spiritul ei ca un expresionist ce este. Aspectul ușor vetust al poeziei sale nu e decât rafinament poetic. Avem în Teofil Răchiteanu un poet modern prin acest rafinament. El nu scrie, ci cântă, întocmai ca Orfeu. Poeziile sale sunt cântece care induc o stare duminicală. Portativul lor e aerisit, cuprinde doar tonuri elegiace și imnice. Dar câtă solemnitate! Lexicul, foarte restrâns. În pură viziune clasică, vocabulele au acces în aceste cântece. Selecția se face între cuvinte, nu între vorbe. Cuvintele sunt astfel alese încât să se resoarbă în cântec. Ele comunică în măsura în care și cântă. Sensul lor e profund muzical prin forța de sugestie. Sunt cuvinte-simboluri. Modelul e foarte vechi, vine dinspre Dosoftei. Nici un alt poet român n-a recepționat atât de bogate ecouri muzicale din Dosoftei ca el. Senzația de monotonie lexicală și de timbru poetic vine din intenția lui Teofil Răchiteanu de-a psalmodia. Sferile poeziei sale sunt atât de înalte că vorbăria de rând nu ajunge la ele. Poetul sublimează neconștient în căutarea esențelor. Versurile sunt reluate și întoarse pe toate fețele până ating puritatea cristalului. Să ascultăm acest cântec căruia nu i se găsește pereche în literatura noastră: "Era tîrziu în

vreme și pustiu./ Murea în ceruri ultima lumină./ Sufletul meu, la umbra ei plîngînd,/ Cerșea cu glasul stins mai multă vină.../ Ca din pustii negre străbătînd,/ O muzică vuia prin lumi amară./ La marginile cerului pîlînd,/ Șapte mii sori deodată înnoptară.../ Și Marea Moartă murmura în cer/ Și Dumnezeu în raclă străvezie/ Plutea închis pe apele pustii,/ Încheietor el însuși de vecie..." (*Încheietor el însuși de vecie*). Ca să ajungă la perfecțiunea acestui cântec, poetul a încercat vibrația fiecărui vers în textele care l-au precedat. E modul de-a lucra al poetului clasic, adică al marelui poet, care prin tot ce compune se raportează la veșnicie.

Motivul *noptii orfice* deschide poezia lui Teofil Răchiteanu spre orizonturi metafizice, unde rareori poeții au ajuns. El prefigurează toposul cosmic undeva la margini de pământ, într-un noian de neguri, care izolează mări întunecate și pustii nefârșite. Poetul trăiește acut sentimentul Apocalipsei. Nu de meditație este vorba, la el meditația se resoarbe în elegie. O stare de prăbușire îi apasă sufletul. Asumându-și condiția lui Orfeu, cântecul său însoțește neputincios destrămarea cerului. Toate, acolo, se leagănă încât nimic nu mai rezistă vertical. Un cutremur cosmic a pus în mișcare temelile: "Ci se aude pururi în suflete un plîns./ Pare că lumi s-ar stinge prin a durerii vale/ Și mările prin ceruri s-ar legăna în somn/ Și pustii mii pe ceruri s-ar legăna cu jale./ Parcă un clopot cosmic s-ar legăna mereu/ La vămile durerii pe nevăzute toarte/ De se revarsă pururi tîngui-torul zvon/ Pierzîndu-se în mine cu lin ecou de moarte..." (*Pare că lumi s-ar stinge prin a durerii vale*). Această legănare cvasigeneralizată e un motiv poetic specific lui Teofil Răchiteanu. În poezia sa se leagănă mări, pustii, cloptul cosmic chiar, clătînd ordinea cerească, dar se leagănă și tristețea ori plînsul ca expresie a clătînării sufletești. "Tot universul e un val de plîns", exclamă patetic poetul prin gura lui Orfeu. Prăbușirea pare iminentă. Și beznele tot mai înalte cresc/ Și Dumnezeu e mort la o răscruce/ Și cerurile toate sunt pustii/ Și sufletul meu unde se va duce?... (*Părerea doar a ultimei lumine*). E o întrebare tulburătoare care ne apropie de condiția tragică a omului modern. Ca toți marii poeți expresioniști, modelul în literatura noastră este Lucian Blaga, Teofil Răchiteanu trăiește până la capăt sentimentul tragicului existențialist. Într-un univers mort, când Dumnezeu închis în raclă străvezie plutește pe apele pustii, "încheietor el însuși de vecie", sufletul nostru unde s-ar mai putea duce? Singuri supraviețuitori, avem destinul lui Orfeu, fără să-l știm. Somnul lui este și al omenirii. Poetul îl rostește în cântecele sale apocaliptice, dar lumea nu pare a-l auzi. *Noaptea orfică* este astfel simptomatică timpului nostru crepuscular, slujbei de vecernie a lumii.

Somnul voevodal e un alt motiv poetic drag lui Teofil Răchiteanu, învecinat cu cel al *noptii orfice*. Imaginația sa configurează acum un topos mitic pentru refugiul voevodului din lume: "Ci ochiul lui în vis i se deschide/ În codrii vechi se nălucesc fîntîni/ Bourul sfînt boncăluind sub stele/ Se duce iar spre tînuite stîni// (...)// Lumini de aur susură prin cetini/ Se-aud în munți măiestrele cîntînd/ Reci rîuri în el însomnurate/ Din nouri chip străbun veghează blînd" (*Ochiul de vis*). E un topos după cum se observă, familiar poetului, un spațiu montan în care el însuși s-a retras din lume. Ca în vis, îi stăruie în suflet vremurile de altădată: "În vechi iatacuri susură-n oglinzi/ Chipul domnițelor demult apuse/ Luminile în candeli parc-au plîns./ Suflet învins spre alte lumi se duse...// Din scrinuri muzici izvorăsc. Ce lin/ Ecoul lor auzul mi-l înfloare!/ Parcă un zeu, pe flaute călcînd,/ În pieptul meu se tîngue și moare." (*Luminile în can-*

deli parcă-au plîns). Azi, voevodul își trăiește, o dată cu lumea, timpul său crepuscular. Ce e în cer e și pe pământ. Restriștea sa e la fel apăsătoare ca cea a lui Orfeu: "Singur prin văile lumii,/ Sufletul meu fără somn./ Raclă de aur e steaua/ În care părinți mei dorm.// Luminile ei nenuntite/ Doar o suflare mai vor./ Veacul de-acum e povară/ Toate ale lumii mă dor. // Îngăduie numai o clipă,/ Doamne, să stăruie în prag./ În urmă-mi cu-argint ferecate,/ Porțile, grele le trag..." (*Singur prin văile lumii*). Atât *Elegii pentru restriștea voevodului*, cât și *Planete de melancolie* reverberază stările lirice din *Somnul voevodului*. O vreme, poetul își mai poartă masca voevodală, dar apoi se eliberează de ea, asumându-și plînsul pe cont propriu. Clipa sa e apăsată, astfel, de aceleași neliniști voevodale. "Tot mai tîrziu se face în lume și e vînt" - constată cu amărăciune existențială - "Și în aer a rai și a vecinicie amiroase". Lumea își trăiește lunile sale de toamnă, în ceasul amurgului. Semne prevestesc *Ora marilor liniști*. Dumnezeu e pe undeva prin preajmă, cuprins și el de oboseala lumii: "Ai venit, Doamne, și pe umărul meu ai plîns". Iarna ce se anunță ("Ninge suav și în mine se așază") nu e cea firească, ci e o iarnă a lumii. La fel și amurgurile. Elegiile și litanile lui Teofil Răchiteanu sună, astfel, ca un stins cântec de lebădă a lumilor în prăbușire.

La ceasul acesta, când mai înalt, când mai cețos, al toamnei lumii, tărâmurile aproape că s-au contopit. Între viață și moarte nu mai sunt acum punți. Se lunecă lin pe Drumul Uitării, când patima, gândul și aleanul se sting. Și tot lin, când sub pământ somnul morților începe iar să doară, sufletele lor răzbat în chip de fragede brânduși, pe care nu căldura și lumina, ci moartea le-nfloare. O comunicare nestânjenită de nici un hotar, s-ar putea zice, dar una mistică, izbăvitoare, pusă sub semnul dumnezeirii. Rare sunt momentele în poezia lui Teofil Răchiteanu în care viața își are luminisurile sale pe celălalt tărâm. Rare sunt momentele, chiar privilegiate, în care luminile raiului bucură sufletul. Dimpotrivă, răceala și întunericul tărâmului amenință continuu licăritul vieții. "Pe firul unui gînd adînc cobor -/ Ora-nvierii nicăieri nu sună -/ Și vremea vremeie și dedesupt/ Aud cum oasele se fac țărîna// Și-i seară aproape. Soarele învins/ În Munții Mari se duce să apuie./ Lîngă o cruce veche rezemat/ Eu simt țărîna cum în mine suie" (*Lîngă Morminte*).

Condiția exilului, povara de-a trăi într-un timp decrepit, atât de departe de ora lui verde, e agravată de inconștiența noastră, a celor ce populăm acest timp. Precum Ovidiu altădată, printre geți, așa poetul, astăzi, printre noi, își poartă singurătatea în toga unei dureroase incompatibilități. Singurătatea pasului nostru atât de trecător atinge dureros trăirea sa pentru eternitate: "Mi-i sufletul drum de țară/ Calcă lumea ziuă-seară,/ Calcă lumea în neștire/ Și nu știe cîst mi-i mîhnire,/ Calcă lumea bună, rea/ Și nu știe cîst mi-i grea/ Calcă lumea pieritoare/ Și nu știe cîst mă doare". E adevărat că în sufletul poetului mai stăruie icoana unor vremuri tinere, amintirea unei copilării ocrotită de o prea bună zână Dochiană, căreia i se închină. Dar nici chiar aceste întoarceri sărbătorești nu-i pot zvânta lacrima. Elegiile pentru restriștea voevodului nu schimbă tonalitatea litanilor, decât că o circumscrie spațial. Poetul se identifică acum cu plînsul Ardealului. Voevodul în toate învins, poate numai susur al unor voci ce demult nu mai sunt ori poate că (...) clopot, prin alte lumi plîns, acel voevod fără voie exilat într-un timp prăbușit s-a înălțat undeva la crucea vămilor, sus..., mîntuit de umilintele noastre. În Munții Apusului, acum, un alt voevod își plînge restriștea, mai mult istorică decât existențială. Noul voevod este Avram Iancu,

Note de lector

Călin Avram printre multele umbre și năluci de dinaintea sufletului

Alexandru Jurcan

Era un tren de noapte și bărbatul acela avea o privire clară, apoi, cum se plictisea vizibil, a intrat cu mine în vorbă. Călătorea la Oradea, unde era ocupat cu masteratul. "Ați auzit de domnul Simuț? Cu dânsul îl dau..." Imediat după aceea am aflat că a stat și prin Dublin, ba a publicat și o carte - *Amintiri din țara ploii* - la Ed. Eikon, la Cluj, în 2004. Predă română în Maieru, pe acele meleaguri darnice, numai că se simțea singuratic, în căutarea eternului feminin. "Și cum te-ai simțit în Dublin?" l-am întrebat. "- Am fost străin în țara ploii/ Unde totul e verde, apa e din belșug." Într-adevăr, în multe poezii primează dorul de casă, amplificând depărtarea, osânda, blestemul. Ochii dor "de-atâtea praguri și prăpăstii". Din înstrăinare își focalizează durerea în revelația neîmplinirii în

iubire. Alte obsesii: copilăria, lumina, noaptea, îngerul, tinerețea, singurătatea, vântul, zăbrelele, rugăciunea, podurile, cuvintele etc... Poate că autorul ar fi fost inspirat dacă și-ar fi structurat volumul în funcție de teme: înstrăinarea, credința, iubirea, anotimpurile, copilăria etc., deoarece se produce o oarecare confuzie în tipologia eului liric. Sigur că orice contradicție auctorială prefigurează complexitatea, însă cursa poetică, situată în proximitatea funambulescului, poate provoca o stare de saturație.

Călin Avram nu se teme de vârtejul vieții. Dacă va fi cald, va lucra "la stupii din livada casei", va afuma albinele cu tămâie sfințită de călugării neobosiți. Autorul glisează spre metaforic - "privesc albinele și călugării din mine", însă finalul e prea explicit. Ceea ce nu i se poate reproșa poetului este cromatica anotimpurilor, setea de vitalitate, apetența pentru temele clasice. În fond, nimic nou sub soare, însă stropul de noutate al fiecărui poet devine emblematic în conturarea originalității. Interesant este că fiecare om își poartă obsesiile cu sine în orice călătorie. Călin Avram nu scapă de îndoiele și de dureri nici chiar în teritoriile natale, unde aude descântecele babelor și încă mai simte "cânepa dintre dinți și de pe piept". E un străin în

țara sa, "iar câinii mă latră/ până și la casa copilăriei mele..." După aceste două versuri poetul cade într-un explicit supărător: "Am un gust amar". De altfel, i-aș reproșa o oarecare redundanță plus unele poezii prea discursive. Năvala cuvintelor nu coabitează cu parcimoniosul. Călin Avram trebuie să se ferească de paranteze expediate, simpliste ("Și-așa am uitat/ Cel ce-am fost" sau "Mă tot amăgesc că va fi altfel/ După cum cred eu, și pe undeva/ Cred că nimic nu se va schimba" etc...). Cu toate acestea decelăm o voce vitală candidă, compensatorie, într-un slalom nostalgic printre anotimpuri, ploi, "cuvinte grele și ascuțite", revărsări de lumini, cărbuni nestinși, râuri, biserici etc., ajungând în Grădina Raiului și alegând Femeia "ce s-a ospătat din mărunț...". Cununarea cu păcatul distruge aura hieraticului, iar "păcatul negru" îl îndeamnă pe poet să clădească "doar ziduri".

Călin Avram are dexteritate de poet, carcasă lirică impecabilă, pulsioni imagistice. E limpede că poezia i-a devenit spirit tutelar. Rămâne ca poetul să elimine cuvintele inutile, chiar dacă "buruienile cresc laolaltă cu florile și cu busuiocul".

eroul național în jurul căruia s-a creat un adevărat mit. Teofil Răchiteanu mărește dimensiunea lui cu câteva cântece pe care le-a grupat în ciclul *Patimile lui Avram Iancu*. Spiritul Iancului stăpânește autoritar spațiul sufletesc al acestor locuri, fără el Apusenii n-ar mai fi ce sunt: "Sus, mai sus/ În codrul verde/ De un veac/ Iancu se pierde/ Fără stare/ Și- alinare,/ Pe sub lună,/ Pe sub soare;/ Doar pe brume/ Lasă urme/ Și pe rouă/ Jale nouă,/ Prin păduri,/ Negre gânduri/ Pe cărări/ Mari supărări;/ La fîntîni,/ Cu tîmple-n mîini,/ La umbră/ De fagi bătrîni/ Stă un ceas/ Ca de-un popas/ Și se-ngîna/ Fără glas.../ Ș-apoi verde/ Iancu-n codru/ Iar se pierde..." (*Sus mai sus*). Inflexiunile folclorice din aceste cântece sunt o altă sursă de rafinament poetic din creația lui Teofil Răchiteanu. Nu de pastişă este vorba, ci de contaminare. Poetul are nu numai un excepțional simț al limbii, ci și al doinirii. Lui, natura îi cântă ca lui Sadoveanu, încât murmurul apei ori foșnetul pădurii induc tonalitățile doinei. Teofil Răchiteanu doinește cum ar respira. De felul lui puteau fi rapsozii de demult ai acestor locuri.

În ciclul *Elegiile de la Dealul Rășinarilor*, 11 la număr, parcă în replică la cele stănesciene, poetul împarte spațiul liber cu Ioan Alexandru. Și elegiile sale sunt cântece de pomenire la prohodul unei comunități sătești. Le-a fost dat parcă acestor doi poeți de prin părțile Clujului să însoțească prin versul lor târăgănat despărțirea vechilor sate transilvane de lume. Teofil Răchiteanu este încă mai liric. El nu-și leagă vocea întru nemurirea unor figuri țărănești care se sting, ci plânge amar pe marginea gropii istorice în care se înmormântează lumea țărănească. E parcă mai interesat să-i pună acestei lumi o aură mitică, pentru înveșnicirea ei în legendă: "Sus pe deal stă satul părasit -/ O insulă în cer înrouată/ De plînsul inimilor celor cari/ Pribegi fiind, l-au ctitorit odată./ Ce înaltă crește iarba pe cărări!/ Casele, vechi, mereu, se-clină./ În pragul lor împovărați de ani,/ Părinții ard încet ca o lumină. // (...)// Noptile cad înalte din țării,/ De întuneric și de taină grele./ În zori stăbunii răpoși în veac/ Se mai aud chemîndu-se prin stele". (*Elegia Întîi*)

Rareori tonalitatea elegiacă se convertește, în poezia lui Teofil Răchiteanu, într-una imnică. Sunt

do două determinările care o produc: tărâmul de rouă și partea de dragoste. Spațiul toamnelor palide, murmurând jalea voevodului, se transfigurează, primăvara, în spațiul mirific, al purității primordiale, în rai pământesc. Aici e Zamolxia. Pe urmele lui Mihai Eminescu, poetul regândește tărâmul de rouă al vechii Dacii, suprapunându-i miresmele, culorile și lumina Apusenilor. Încă o dată este evidentă intenția mitizării, condiție fără de care poezia lui Teofil Răchiteanu nu ar putea exista. Un duh al pământului, ca la poeții naționaliști, respiră aici în toate. E locul împăcării poetului cu sine: "Cerbul vine - înstelat - văi coboară, suie creste/ Ochiul meu mirat se uită: intră? Iese din poveste?/ Și pierdut eu stau acolo - nu mă știe nime-n lume -/ Soarele cel sfînt deasupra-mi nici răsare, nici apune..." (*Zamoloxia I*). Este foarte multă lumină în acest spațiu, ca altădată în poezia semănătoristă. Și foarte multă cântare. Pentru că e un spirit cuprinzător, pe care nu-l ating prejudecățile, poetul își acordă stunele la starea lirică de moment. Nu se sfiește, bunăoară, să îngâne împreună cu St.O. Iosif ode care ar putea părea din altă lume și din alt veac: "Lumină Soarele,/ Clar sfînt de iunie./ Cîntă izvoarele,/ Har și minune e./ Unduie iarba./ Murmură Firea./ Cîntă în toate./ Sfîntă iubirea./ Umblă pe dealuri/ Sfîntă Duminică -/ Toate se mîntuie/ Și se cuminecă..." (*Har și minune e*).

În poezia erotică, Teofil Răchiteanu se particularizează nu atât prin tipul special de trăire, cât prin expresia poetică folosită. Un ritm domol alternând între stările de extaz și de nostalgie. Deficitul de senzualitate e compesat de o mare putere de idealizare. Iubirea care îl încearcă are atribute hieratice: "Lumină ești, boare a raiului, rouă?/ Să te cuprindă în mîini-amîndouă?/ Floare a dorului, ești rouată?/ Să te cuprind cu viața mea toată?" (*Iubirea*). Îi ies bine poetului miniaturile în stil folcloric, care învăluie prin vraja lor muzicală. Aduc a liederuri aceste poezii, în ritmuri autohtone: "Fă-te, Ana,/ Fă-te floare/ De dor/ Îmbălsămătoare, // În grădini cerești,/ Te-oi ține/ Inima-mi/ Să te suspine// În alint/ De vînt ușure/ Inima-mi/ Să te murmure..." (*Inima-mi să te murmure*). Bine îi ies și elegiile pe teme erotice, chiar dacă, uneori, se prea încarcă de artificii muzicale: "Frînt de doruri/ Și de patimi,/ Zac în casa/ Mea de lacrimi,/ Și-am

să plîng/ Și-am să te plîng/ Și în plîns/ Am să te stîng..." (*Elegie pentru Ana*).

Nu-i chiar ușoară situarea categorică a poeziei lui Teofil Răchiteanu. Noi am optat pentru direcția expresionistă a neomodernismului anilor '60-'70, când poetul a debutat. Ar sta, astfel, alături de poezia lui Ioan Alexandru, sau în prelungirea ei, mai mult pe o dimensiune mitică decât țărănească sau religioasă. Poeții expresioniști au o sensibilitate romantică, sesizabilă și la Teofil Răchiteanu, în felul în care își cultivă însingurările. Tristețile sale sunt metafizice, ca la marii poeți, dar nu sfâșietoare. Își ține în echilibru trăirile, ferindu-se de excese. Legănarea tâmplelor între mâini, gest reținut, atât de familiar oamenilor din partea locului, e la el expresia, cheia unor dureri cosmice. Invocarea modelului psalmic al lui Dosoftei n-am făcut-o întâmplător. El sugerează transcenderea modernismelor spre izvoarele din totdeauna ale poeziei, care sunt clasice. Expresia poetică a lui Teofil Răchiteanu este, după cum spuneam, foarte rafinată. Puțini poeți pipăie atât de meticolos cuvântul înainte de a-l clădi în text. Nu cuvântul trebuie să strălucească, ci textul. De aceea nu ezită nici un moment să mute accentele, să rețeze silabe, să folosească material lingvistic local, numai să facă textul să cânte. Aceasta este tot o cutumă poetică clasică. Am putea vorbi chiar de un baroc clasic, dacă avem în vedere marea încercătură de sonorități pe care o cuprinde versul său.

Cum să situăm, atunci, această sinteză poetică atât de originală? I-am spune, dacă ni se îngăduie asocierea, expresionism baroc. E o formulă clasică și modernă în același timp, a unui poet ardelean care, ca bunii gospodari din Apuseni, și-a delimitat un univers propriu, mai la marginea modei literare, în care se mișcă liber și mândru de sine. Lumea care trece prin preajmă nu-l poate ocoli. Deocamdată nu foarte mulți umblă pe acolo, dar pe măsură ce se vor decolmata căile de acces, se va face vad. La poezie te întorci ca la un izvor rece de munte în arșița verii. Și el te primește ca pe fiul rătăcitor. Niciodată nu va refuza pe nimeni.

Cronici

Datoria față de cuvânt Rodica Matis

„C e nemoarte-și spală chipul cu timpul tău? Acum.” (11 septembrie 1990)
Ultima însemnare din jurnalul poetului Aurel Dumitrașcu. Cutremurătoare. Peste doar câteva zile, pe 16 septembrie 1990, sfârșește doborât de o boală nemiloasă (leucemie), înainte de a împlini 35 de ani.

Obsesia morții stăpânește gândurile poetului în aceste ultime *Carnete maro* (*Jurnal 1989-1990*; Iași, Ed. Timpul, 2005). Moartea este privită cu luciditate, ironic, cu resemnare, cu împotrivire, poetul având o puternică percepție dramatică a lumii dar și a ființei sale osândită la o nemurire pretimpurie: „Nici nu știu dacă ziua de mâine mai este vie. Mi-a rămas nealterat numai dorul de ceva nesfârșit” (iunie, 1989); „Și nu moartea, în greața ei imensă, te sperie, ci venirea ei prea grăbită, aroganța ei”, „Te uită cei vii, deci te apropie de morți.” (12 decembrie 1989); „De atâtea ori ai cochetat cu moartea, încât, într-o zi, poate face greșeala de a veni cu adevărat.” (11 septembrie 1990).

Jurnalul din perioada 1989-1990 este o mărturie a revoltei împotriva absurdității unei lumi îngenuncheată de ultimile răbufniri ale unui sistem putred, anihilator. Aurel Dumitrașcu protestează permanent împotriva ticăloșirii umane, împotriva „piticismelor” de orice fel, a lipsei demnității. Urmărit asidu de securitate, găsește permanent forța de a-i ridiculiza și de a demasca ipocrizia și înșelăciunea.

Aurel Dumitrașcu nu a știut să trăiască oricum. Deși sănătatea sa este precară, semnează o scrisoare de

protest, alături de alți 17 scriitori, (Magdalena Ghica, Liviu Ioan Stoiciu, Madi Marin, Ioan Buducă, Bogdan Ghiu etc.), pe data de 14 decembrie 1989, împotriva regimului comunist care interzisesse dreptul de semnătură pentru numeroși scriitori.

Carnetele maro, cărora poetul le încredințează gândurile sale intime, devin confesori tăcuți, prieteni cărora le mărturisește revoltele, tristețile, bucuriile, speranțele, încrederea nemărginită în prieteni, dezamăgirile, căutățile înfrigate ale unei conștiințe exemplare.

Jurnalul IV, cuprins între 1989-1990, este completat de câteva articole din presă apărute între 22 decembrie 1989 - septembrie 1990. Acum, dialogul cu ceilalți devine prilej de a-și devăluși tranșant nemulțumirea față de atitudinea duplicitară a unora, reacțiile neașteptate ale celorlalți, față de „adaptabili”, „crocodili”, mentalități caricaturale etc.

O parte însemnată din *Jurnal IV* cuprinde „Carnete recuperate” (1985-1986). Iată că, deși îngrijitorul ediției, poetul Adrian Alui Gheorghe, își propusese inițial să definitiveze publicarea acestor *Carnete maro* în trei volume, timpul a mai scos la iveală nenumărate alte pagini de jurnal. S-au descoperit astfel și cele trei „carnete maro” care n-au fost găsite la publicarea celui de-al doilea volum din acest jurnal. Ultimul volum care va apărea, al cincilea, va finaliza astfel publicarea unei opere de o consistență deosebită.

Aurel Dumitrașcu este un diarist convins. Scrie enorm. Consecvent, își notează impresii, dialoghează cu sine permanent. Borca natală, mama sa, prietenii, poezia, cartea, dragostea, confracții, bucuria scrisului, spațiul comun, sunt doar câteva din prezențele distincte, permanente, din gândurile poetului.

Pagini de adevărată poezie regăsim în multe pagini din jurnal: „Vorbești cu nepotul despre Eminescu și

despre fragi” (14 iulie 1985); „Te urci în cireș. Mare desfrâu cu cireșe.” (25 iulie 1985); „Nu poți vorbi unei mări dacă marea aceea nu și plânge din când în când.” (2 august 1985); „Cer bolnav de vânturi și zăpăceli.” (8 septembrie 1985); „Vă iubiți cu pofta care prostește morții timpurii.” (3 decembrie 1985); „Ce trâmbiță umblă prin poftele morții?!” (23 ianuarie 1986).

Scrisul e o preocupare constantă: „Scrisul e o formă de a iubi rămânând neîmpăcat” (30 ianuarie 1986). Poetul e foarte exigent cu sine. Își privește fără candoare, cu un ochi atent la nuanțe, propria-i creație. Privind în urmă, la paginile scrise cu 8-9 ani în urmă, el afirmă: „Scriai numai din talent, ca un greier”. (24 ianuarie 1986), reproșându-și „dezordinea” scrisului.

Borca natală, spațiul privilegiat, ocrotit de imaginea emoționantă a mamei dar și de lumea cărții, constituie un reper sentimental pe harta geografică. Același spațiu îi provoacă însă și multă tristețe, poetul suferind permanent datorită mediocrității acestei lumi. Desele călătorii, întâlnirile cu confracții săi literari, puținii prieteni de aici, numeroasele scrisori și, nu în ultimul rând cărțile, constituie astfel evadări salvatoare din concretul apăsător.

Lipsit de ambiții meschine, el crede în triumful superior al artei: „Nu vrei să cucerești pe nimeni și nimic, vrei pur și simplu să-ți faci datoria față de CUVÂNT.” (29 octombrie 1985).

Dăruind enorm oamenilor, a crezut într-o etică majoră a lumii. A crezut în cuvânt, în poezie, în prieteni. Polemizând cu sine și cu ceilalți, a construit cu migală. Ne-a înnobilit prin arta sa și pe noi, cititorii. Poetul și diaristul trăiesc o unică epopee, întregindu-se în mod fericit.

Acum, din lumea esențelor, din înălțimea veșniciei, cuvântul poetului străbate nemărginirile.

Florile de gând ale lui Ioan Grigore Bălan

Elena-Livia Bălc

Ioan Grigore Bălan nu e poet de profesie, dimpotrivă, a practicat o viață întreagă o meserie nobilă, dar aparent străină de domeniul înalt al Poeziei. Cu toate acestea, el este Poetul în stare pură, neîncadrabil în vreun curent, școală sau modă poetică.

Poezia sa e o armonie de trăiri grave, enigmatice, de neliniști niciodată ostoite. E o expresie a dorului românesc - „plăcere de durere” sau „căutare de negăsire”, cum ar spune Contantin Noica.

Ioan Grigore Bălan e omul în ipostaza de singură ființă care știe că moare, care trăiește spaima neantului și care poate, numai el, exprima în forme nepieritoare această spaimă, învingând-o și transformând-o prin forța cuvântului și a creației. Este omul care, prin Poezie, se apropie de lumea esențelor existenței umane.

În poemele sale regăsim cristalizate, într-o impresionantă densitate poetică, teme și motive de largă recurență în marea poezie a lumii: **Creația:**

“Din răstignire-n răstignire-mi sui/ Mai roșul singelui poem... Tîrziu,/ Culori sperate lung foșnind dureri/ Întorc în mine lutul ars de viu.” (*Ars poetica*); **Timpul:** “Știu, timpule, știu.../ C-ai trecut/ Și m-ai lăsat bătrân.” (*Dialog cu timpul*); **Iubirea:** “Din spre mine-i, dragă, dimineată - / Din spre tine, numai vulpi de ceață;/ Despre mine știri ai deseori - / De la tine nici o veste, ori/ Cum se poate asta, nu mai știu - / S-a făcut în cerul tău tîrziu?...” (*Romantă*); **Moartea:** “Vino tată/ de îndată/ și tu, mamă,/ într-o teamă./ Că din voi/ mă mut în ploi,/ iar de-aici,/ printre furnici.” (*Elegii scurte*); **Postexistența:** “...Numai venind/ De foarte departe,/ Pași vom mai face/ Și după moarte...” (*Confesiune VI*); **Copilăria:** “Cocor ciudat, copilăria mea/ Se găti de drum, ca o mireasă;/ Mi-a desfrunzit livada și-a zburat/ Peste acoperișul de la casă...” (*Copilăria mea*); **Înstrăinarea:** “Pe țăr-mul griului străud/ Mă chem pe nume; nu m-aud;/ Mă chem pe nume și mă strig - / Și-n sînge mi se face frig...” (*Viziune*); **Aspirația spre absolut:** “Pasărea din mine/ a-nceput să țipe/ să-i deschid în umeri/ loc pentru aripe.” (*Catrene*); **Singurătatea:** “Pe necuprinsul tău,/ Tăcere,/ Mi-am întins un cort,/ Două, trei/ Și-apoi, altele -/ Pină te-am populat/ De unul singur.../ Singurătate.” (*Tăcere*).

Poetul, trăitor în orizontul satului, devine cântărețul înfiorat al unui tărâm mitic: “Cu iarba învățată pe de rost,/ cu câteva păduri și cu izvoare/ mă iată plec străluminat de cerbi/ ori poate că stră-

fulgerat de soare.” (*Elegii scurte*).

Poezia sa rămâne cel mai adesea adânc reflexivă, chiar și atunci când metaforismul cel mai îndrăzneț și jocul cuvintelor și al imaginilor accentuează impresia că Ioan Grigore Bălan este cel mai autentic exemplar de “Homo ludens”: “Dă-mă de pe zîmbet jos/ Și omoară-mă frumos/ Și mă urcă în uitare,/ Pe o creangă de răcoare.../ De tăcere fă să-mi țină/ Stranii greieri de lumină.” (*Dulce elegie*).

Gnomismul reprezintă o altă constantă a universului liric al *Florilor de gând*, așa cum evidențiază lectura unor poeme ca *Fintini* și *Distih* (“Fintinile sînt/ Ogoare din cer/ Arate adînc/ Semănat cu stele/ Grăbiți-vă deci/ A scoate noroiul/ Și-n zori veți culege/ Luceferi din ele...”).

O capodoperă a volumului rămâne prima dintre *Elegiile scurte*, care dezvăluie existența, în imagerul poetic al lui I.G. Bălan, a unui plan transreal, a verdelui, a misterului care rămâne mister chiar pentru poetul care-l comunică, fără ca cineva să știe ce se întâmplă și de ce. Fără alte comentarii, având fiorul Poeziei în suflet, o reproducem mai jos, în loc de orice concluzie: “La hanul verde pe la mese/ șed numai miri și cu mirese./ Mai multe uși din cînd în cînd/ se-nchid și se deschid pe rînd./ La hanul verde pe la mese/ Șed numai miri și cu mirese;/ toți intră. Nimenea nu iese”.

Debut

Amurg

Zilnic curg
Spre amurg.
Amurg bătrân
Ciuntit și spân.
Amurg beteag
cu poale-n prag,
amurg ursuz
venal, confuz
concupiscent,
carnal, dement.
Mă înnoptează-n moarte lent.

Mine

se deschid undeva
prin adâncile mine
porți
dincolo de care
tu nu poți trece.
E acolo un
copac cu frunze moarte
de care atârnam:
tu, noi,
eu,
rece
mă-ntorc ades la el, și,
cu lupa amintirilor
spre noi mă
privesc, te
privesc,
mă-ntorc acasă
zgâriată pe aripi,
ruginită,
tăcând,
ciuntită
de fiecare dată mai lipsește un zbor

Angela-Gabriela Pop

Luturi prin oraș

În oraș năvăleau amintiri,
nostalgii,
agățate de panouri și cu părul
despletit.
Pe trotuare, cuvinte șoptite
își luau rămas-bun.
Iar un cadavru sihastru recita
poesii de Bacovia, cerșindu-și
nemurirea...
O roată fumegândă îi călcă
dorința lecturii, iar sub
însurarea jilavă orașul se-neca în lumină.

Clopotele melancoliei

Clopotele
divinității
murmurau
îmnuri.
Un vânător de zgomote
îmi trezește pianul cu melancolii.
Oricum
preferam să adorm
sub arama
tânguioasă
a clopotelor.

Iuliana Dobra

(cls. a X-a, Liceul Teoretic "O. Goga", Huedin)

Conflict

Razele se ceartă
De la turlele de aur alb
Care oare
Își va oglindi
Sigurătatea
În ele?

Orologiu înhumat

Învârt cu degetul ciobit
Manșonul timpului
S-a oprit noaptea trecută
Și, fără să-i mai aud scâncetul
M-am trezit
Stătea nemișcat...
L-am strigat cu speranță,
M-a privit nonșalant,
Din nou l-am lăsat
Să adoarmă
Și totuși, mai învărt
Cu înfrigurare
Când am să-ncetez
Va fi un sfârșit.

Corina Țaitiș

(cls. a X-a, Liceul Teoretic "O. Goga", Huedin)

Proză

Pădurarul Roșu și capetele de pui

Alexandru Jurcan

Fratele meu n-a prea iubit școala, dar nici cruzimile. Acum însă știți unde lucrează? Vedeti clădirea aceea albă? Acolo se pregătesc găinile și puii pentru congelare. Fratele meu lucrează opt ore pe zi la... tăiat de capete. Hârșt! Hârșt! Cap de găină, cap de pui. Uneori ochii puiului se holbează spre fratele meu. Li se întâlnesc privirile, numai că Vili (fratele) se gândește în altă parte. Mi-a spus că retezatul îi produce erecție... Și atunci m-am îngrozit! Nu e bine cu Vili, zău așa! Nu e de glumit! Organismul uman, supus unor experiențe oribile, o ia razna, se dereglează. Hârșt! Hârșt! și Vili e în stare să vorbească la telefon, tăind capete. Ba, mai mult, se scarpină la sexul umflat, fără pic de rușine. Așa e Vili, n-ai ce-i face!

Îl întreb mereu: "Ce visezi tu, noaptea, după ce ai văzut atâtea capete însângerate, adunate în cratițe imense, colcăind de sânge?"

- Păi ce-ar trebui să visez?

- Nu ce-ar trebui! Ci ceea ce visezi. Dacă visezi.

- Sigur că visez, ascultă... Dar ce-ți veni? Hai să mâncăm prăjituri!

Trebuie să știți că Vili nu consumă nici un fel de carne. Adoră prăjiturile, mai ales cele cu frișcă.

- Și dacă frișca ar fi roșie?

- Le-aș arunca, se scârbește Vili.

- Ești ciudat, zău așa...

- Habar n-ai! Trebuia să facă munca aceea un oarecare, adică eu. Și m-am obișnuit, însă nu cum crezi tu. Poate că am devenit imun.

- Automatisme...

- Nu-mi vărs mațele, asta e limpede!

- Cum e cu erecția, totuși? Ești un sadic!

- Hai într-o seară la mine, să bem un vin. O să afli tot ce-ți dorești.

Vili locuia aproape de centrul orașului. Soția lui l-a părăsit anul trecut, după ce i-a turnat tot felul de minciuni, spunându-i că era urmărită de un bărbat, când ieșea de la serviciu. După acele telefoane otrăvite, Vili sfârteca și mai amarnic capetele păsărilor, apoi pleca s-o aștepte pe nevastă-sa, pândită de acel individ, care- iată surpriza! a devenit amantul actual al femeii!

Ca să ajungi în cămăruța lui Vili intri într-un... restaurant fastuos. Firma "Pădurarul Roșu" tronează deasupra scărilor. Intri, ajungi într-un coridor și o ții tot înainte, ajungi într-o curte, iar la dreapta, la primul geam, locuiește Vili. M-a primit cu un zâmbet amar. Făcuse sandvișuri cu pateu de ficat și cu muștar. A desfăcut o sticlă de vin roșu și mi-a vorbit:

- Noaptea visez cu nevastă-mea. Deodată, îmi amintesc că m-a trădat și o înjunghii cu un cuțit negru, lucios.

- Aha, asta visezi...

- În fiecare noapte fac asta. Iar ziua, tăind capete, am erecție.

- Mulțam pentru explicație! Și ce mai visezi?

- Omor mereu în vis. Pe soacră-mea, pe o cumnată... Și pe tine te-am atins!

- Hai, că devine interesant... Ce aveai cu mine?

- Păi nu din cauza ta n-am continuat studiile? Părinții te-au ales pe tine, mă refer la finanțe. Nu ne puteau întreține pe amândoi.

- Și care e vina mea?

- Nici măcar n-ai reflectat, nu te-ai opus...

- Cauți sămbure de ceartă...

- Pe dracu! Hai, bea! L-am omorât în vis și pe tata.

- Din același motiv?

- Nu! Pentru că o înșela pe mama cu prietena ei. Și ne credea tâmpiți, nu crezi? N-ai știut?

- Nu m-a preocupat.

- Și omor în vis oamenii ce împușcă animale, pisici ce devorează șoareci, păianjeni ce ademenesc muște... M-am omorât și pe mine, care tai capete... Asta visezi! Ce fac ziua, fac noaptea și invers. Ești mulțumit?

Vili s-a îndreptat spre mine cu o grimasă ciudată.

- Ai băut cam mult, l-am avertizat.

- Cine vorbește! Și hai să-ți mai spun una: vreau să tai ziua oameni și noaptea păsări, în vis. Voi începe cu ea și cu amantul ei... Ce-i cu tine? Îți curge sânge din gât... Ce sânge firav...! Zău că sunt un tâmpit! Ți-am înfipt cuțitul în grumaz? N-am minte, crede-mă! Mai bea un pahar de vin, să-ți sporești sângele!

Orizont cultural

Despre filozofie (numai cu semnul mirării!)

Meșterul Zacharias

Profesorul universitar Nicolae Bagdasar a condus *Revista de Filozofie* timp de treizeci de ani. El a tălmăcit, cu evidente eforturi de a găsi echivalentul românesc al complicității limbaj filozofic german și kantian al *Teoriei Rațiunii Pure*. Când încheiase impresionantul travaliu, prin 1964, am fost invitat la marele gânditor. Vroia să-mi dăruiască opul de peste șase sute de pagini. Mi-a scris o dedicație. O citesc și astăzi cu smerenie. Cartea am purtat-o cu mine peste țări și oceane, am împrumutat-o unor prieteni români din Rusia, Ungaria, Spania și Statele Unite. Lectura a înălțat atât de mult spiritul lor încât totdeauna mi-a fost returnată. Era o raritate bibliofilă în lumea comunistă. L-am găsit pe venerabilul Nicolae Bagdasar retras în apartamentul de pe Strada Clucerului, aproape de M-rea Casin. I se luase dreptul de a fi profesor. De fapt, toată familia fusese persecutată. Era bătrân, respira greu, măcinat de boli. Fața îi era congestionată. Vorbea încet, aproape în șoaptă, de la masa lui de lucru plină cu cărți și cu semne de

pagină. În camera de lucru de la etaj, profesorul rostise atunci cuvinte sumbre despre destinul omesc. Mi s-a părut atunci un fel de rămas bun. Vorbea despre Socrate. Apoi de acel Socrate modern cu numele de Kierkegaard. Un an mai târziu, profesorul s-a și stins din viață. Atunci asociase pe Socrate marelui danez. Se referea la obiceiul anticului filozof de a-și aborda interlocutorii în Agora și de a-i interoga. Întrebările sale le dovedea că nu cunosc atât de bine lucrurile pe care le discută. Kierkegaard uzase de aceeași metodă folosind însă o strategie nouă. Pentru a-i obliga pe gânditori să-l asculte, s-a făcut autor anonim. Folosea, rând pe rând, când limbajul filozofului, când pe cel al poetului, străduindu-se să-și descumpănească cititorii. Kierkegaard uzase de o mulțime de pseudonime care se contraziceau unul pe altul. El arată că orice gândire autentică e plină de paradoxuri, adică ajunge până la un punct unde se lovește de incoordonabil. Un sistem care tinde să explice totul (la cel marxist, se referea profesorul Bagdasar) este o farsă. De aceea, Kierkegaard l-a combătut toată viața pe Hegel. Locul divinității în filozofia lui Kierkegaard este evident (deosebindu-l de Schopenhauer), deși este un distrugător intelectual și religios, încercând să distrugă tot ce se construise până la el. Scrierile lui au titluri misterioase. Opera lui a obținut o largă înțelegere la Heidegger și Jaspers. Născut în 1913 și mort în 1885, spunea

profesorul Bagdasar. Kierkegaard își publică prima carte în 1843. Celebritatea lui este însă târzie, depășind cu 60 de ani posteritatea morții sale.

Nu pot să nu mă gândesc astăzi la posteritatea "filozofilor" în viața de la noi. Nu au o gândire autentică. Altfel spus, nu gândirea le este autentică, ci doar poziția lor în societate. Zilnic, masmedia ne bombardează cu prezența domnilor Liiceanu, filozoful, Pleșu, Patapievic, cel mai vestit dintre filozofi ș.a. Dar această poziție în societate, paradoxal, există și nu există. Ne sunt băgați pe gât niște bieți clientelari. Prin urmare, nu prezența unei gândiri autentice, ci faima unor vieți aproximative în spațiul filozofiei ne este exacerbată prin toate mijloacele. Faimă fără operă, iată ce ne face să punem semnul uimirii însemnării noastre despre filozofie. Cum e starea filozofiei la noi? Arată destul de mult acest semn al mirării. Avem filozofi fără operă, așa cum avem profesori universitari fără cursuri tipărite. Închin aceste rânduri celui care, sunt convins, nu ar fi gândit altfel, profesorului Nicolae Bagdasar.

Carnet

Omul epidermei

Dinu Bălan

Omul de azi nu are timp de contemplație, de suferință, de meditație, de a privi către sine. El a găsit leacul care-l scapă de o boală incurabilă. Dacă moartea nu poate fi exorcizată decât prin eclipsare, minimalizare, atomizare, atunci aparența, Maia e salvatoare. Dar omul zilelor noastre caută aceste *universuri compensatorii hic et nunc*. El e dezabuzat de Divinitate, Spirit. El a re-descoperit suprafața lumii, materialitatea. Natura înșasi nu mai are un caracter matern, protector, precum în poezie, ci unul pur decorativ și utilitar. Coaja sfâșiată produce savoarea. Turnuri de plăceri îngrădesc omul modern în fața neantului existențial. În penuria resurselor pământeste, el are nevoie de putere, decizie pentru a accede la ele. Puterea este instituționalizată. Instituția ascunde adevărata identitate a actanților. Companiile se clădesc nu pe oameni, ci pe arabescuri financiare, pe țesături de interese și, în ultimul rând, pe așa-numitele resurse umane, deși cele mai importante. Acestea sunt simple verigi ale unui imperiu financiar. Jocul propus e competiția în care resursa umană e dezumanizată, despuind-o de tot ce e mai bun. Produsul (profitul) e suveran. Iar imaginea lui e cea mai importantă (vezi reclama - o reminiscență a vechiului cod al onoarei și datoriei aplicate pe produs).

Religia, Spiritul, în acest context, sunt vidate de conținut. Alexandrinismul culturii de azi e unul utilitar. Cultura, un vin vechi de Falern, în infinite delicii degustat. Umanul e sfâșiat de pudoare, morală și principii. Dominante sunt stridența,

șocul prin intermediul știrii jurnalistice. Sunt singurele lucruri pe care omul mediatic le mai receptează. Dragostea e exacerbată mediatic. Sexul e smuls din intimitate, precum extragerea unui foșnet de pădure în plină stradă. Literatura a ajuns din sublimă pornografică. Ea e experimentare fără sens. Nu mai e Poezia marilor elanuri. Poezia nu mai înseamnă marile gesturi erupte din matricea lumii. Genurile minore, eteroclitul lor, parodia, pastişa traduc o lipsă de apetit. Vorbăria, pornografierea literaturii coboară Poezia goală în vuietul străzii.

Ceea ce îi este necesar omului modern, înscris în moda timpului, e o întâlnire izbăvitoare. Ar trebui ca el să se întâlnească nu cu istoria culturii, ci cu înșeși conținuturile sale. Nu cu mitul lui Iisus, ci cu însuși Christos multășteptatul.

Textul care ar trebui *produs* ar fi unul de recunoaștere a propriului său uman ("Nihil humani a me alienum esse puto" - Terentius). Totul a fost spus, răstălmăcit, dar nu se știe nimic. Toate limitele au fost atinse. Prin urmare, omul se retrage în propria piele a eului biologic, singurul proaspăt, în virtutea vieții deținute în mod irepetabil. Cunoașterea lui e una a epidermei.

Omul modern e al senzațiilor. E distras de la adevăratele probleme. Vrea să-și stingă anxietatea cu surogate. Se plimbă printre lucrurile lumii, nu în sens hegelian, al cunoașterii lucrurilor, ca o călătorie a Spiritului însuși. Preumblarea lui prin lume nu deține sens. El, din fotoliul mediatic, strânge lucrurile în subordinea cunoașterii epidermatice. El deține dexteritate, considerându-se marele manipulator al lucrurilor. Lui îi e suficient să atingă nu conținuturile lor, ci coaja lor, simbolul. Nu credința vie, ci icoana lui Iisus. Nu gândirea, ci relicvele istorice ale ei. Nu sentimentul, ci exploatarea sale utilitare (vezi poezia clipurilor publicitare).

Omul modern e omul hăituit de timpul ale cărui esență și rost nu vrea să le mai recunoască. E

în criză perpetuă de timp, întrucât nu poate transpune în el toate lucrurile și experimentele lumii pentru a le savura licoarea. Deplânge faptul că-n timpul lui nu poate să cuprindă lumea, dar el refuză a se așeza în el autentic. Nu vrea să accepte premisa acestei **locuiri** (termen al lui Heidegger), cum că totul e vremelnicie și trecere perpetuă. De aceea el e un om dezaxat, lipsit de rădăcini, de repere umane stabile. De aici, o patologie temporală, o alergare prin timpul care învâluie un spațiu străin (tehnologicul informațional), nu cel propriu, temeinic uman. Căci timpul îl roade ca un putregai și, oricât s-ar grozăvi, omul e pulbere pradă vânturilor, soarelui, apei.

S-ar putea scrie o parabolă a Conceptului în istorie. Cât se îmbogățește și cât sărăcește, de la timp la timp. Cât îl primește omul din tradiție, cum îi caută temeinicia, cum îl scaldă în apele devenirii, după deviza heracliteană "Tot alte unde-i sună aceluiși pârâu...", iscând biata-i biografie, cum, în fine, conceptul merge mai departe mai împușinat sau dimpotrivă. Omul modern însă a descoperit dreptul conferit de unic proprietar al vieții, care-l face în uitarea clipei invulnerabil. El are un atu. De aceea, în acest timp secularizat, el e deasupra tuturor lucrurilor, desupra divinității, a tradiției, a spiritului, pentru că are epidermă, e viu. Amurgul însă își întinde apele din scorbura copacului Timp...

Redactor responsabil:
Dinu Bălan

Supliment editat cu sprijinul financiar al
Consiliului Local Huedin